

УДК 808.5 (075.8)

**Педагогічна риторика як умова ефективної мовленнєвої комунікації
в освітній сфері**

Марія Войцехівська – учитель української мови та літератури

Ірпінського навчально-виховного об'єднання «Освіта»,
магістрантка ННІ філології та журналістики ЖДУ ім. І.Я.Франка;

Вікторія Федєчкіна – учитель початкових класів Малинської

загальноосвітньої школи № 6, магістрантка ННІ філології
та журналістики ЖДУ ім. І.Я.Франка

Анотація

Розглянуто актуальність проблеми ефективного, впливового, переконливого мовлення фахівця освітньої сфери. Акцентовано на важливості педагогічної риторики в професійній діяльності фахівця освітньої галузі, зокрема вчителя-словесника. Проаналізовано структуру і зміст колективної монографії, присвяченої педагогічній риторичній. Узагальнено, що рецензована праця буде корисною для вчителів-словесників, студентів-філологів, науковців, які цікавляться питаннями риторичної майстерності.

Ключові слова: *риторика, педагогічна риторика, риторична освіта, риторизація навчального процесу.*

Summary

The urgency of the problem of effective, influential, convincing speech of the specialist of the educational sphere is considered. The emphasis is placed on the importance of pedagogical rhetoric in the professional activity of a specialist in the educational branch, in particular, a teacher of the Ukrainian language. The structure and content of a collective monograph devoted to pedagogical rhetoric are analyzed. It is generalized that the peer-reviewed work will be useful for teachers-linguists, students-philologists, and scholars who are interested in rhetorical skills.

Key words: *rhetoric, pedagogical rhetoric, rhetorical education, rhetoric of the educational process.*

Професія вчителя потребує від особистості педагога розвиненої здатності говорити ефективно, доречно, переконливо в різних професійних ситуаціях. Відповідно в умовах демократичного суспільства України стає актуальною риторична освіта в школі та навчальних закладах вищої освіти, посилюється роль засобів риторики в професійних ситуаціях, поживається інтерес учених до різних аспектів загальної і часткових, професійно орієнтованих, риторик.

Нещодавно в Києві вийшла друком колективна монографія «Педагогічна риторика: історія, теорія, практика» (автори: О. А. Кучерук, Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна, С. О. Караман, О. В. Караман, К. Я. Климова, Л. А. Башманівська, О. С. Березюк, О. М. Власенко, Г. В. Грибан, А. М. Лісовський, В. А. Нищета, А. В. Усатий, Л. С. Шевцова, В. І. Пустохіна, Т. В. Маліновська) ; за редакцією професора О. А. Кучерук. – Київ : КНТ, 2016. – 258 с., що присвячена висвітленню історичних аспектів риторики крізь призму розвивального педагогічного впливу живим словом, розкриттю актуальних теоретичних і практичних питань риторизації діяльності педагога, зокрема вчителя-словесника. Автори виходять із того, що актуальність педагогічної риторики в сучасному суспільстві та освітньому середовищі визначає важливе місце її в професійній підготовці педагога, зокрема вчителя-словесника.

Монографія чітко структурована. Вона складається з передмови, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків та відомостей про авторів.

У «Передмові» висвітлено актуальність педагогічної риторики, риторичної освіти в школі та університеті, розкрито основні завдання монографії та напрями колективного дослідження. Задекларовано, що в монографії закладено концепцію педагогічної риторики, яка будується на

ідеях класичної загальної риторики, загальної педагогічної риторики і фахової педагогічної риторики вчителя-словесника.

У першому розділі монографії «Педагогічна риторика: сучасні тенденції та історія розвитку» визначено основні підходи до вивчення педагогічної риторики, подано окремі факти з історії красномовства, розглянуто європейський педагогічний досвід, акцентовано на вимогах українського суспільства й освіти щодо риторичної особистості сучасного вчителя. На основі аналізу наукових праць А. Габідулліної, Л. Горобець, Г. Ключека, А. Михальської, Г. Сагач та ін. розкрито складну сутність педагогічної риторики як міжгалузевого поняття, яке охоплює: 1) наукову теорію про механізми створення, виголошення й самоаналізу педагогом публічного виступу, ведення міжособистісного діалогу, закони мисленнєво-мовленнєвої діяльності в педагогічній сфері та відповідну навчальну дисципліну; 2) мистецтво педагогічного впливу живомовним словом; 3) процес доцільного, переконливого мовлення педагогів, побудований на засадах логосу, етосу, пафосу. З огляду на складність досліджуваного об'єкта в розділі враховано комплексний двовимірний підхід до вивчення суті поняття «педагогічна риторика», що ґрунтується на горизонтальному членуванні досліджуваного поняття (за аспектами, визначальними для розуміння особливостей відповідного поняття) та вертикальному (за загальністю і специфічністю педагогічного спрямування риторики). Водночас визначено низку ознак сучасної педагогічної риторики: доцільність, відкритість, спонукальність, діалогічність, інформаційна насиченість, аргументативність, креативність, поєднання словесного вираження думки й візуальної презентативності, підготовлено-імпровізаційний характер реалізації. У змісті педагогічної риторики виділено внутрішні компоненти, з-поміж них – інформаційний, доказовий, пізнавальний, мисленнєвий, комунікативний, естетичний, освітній, аксіологічний, розвивальний та ін., – що зумовлюють багатофункційність педагогічної риторики. Заслуговує на схвалення обґрунтування введення

риторики як навчальної дисципліни в систему професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх учителів.

Загалом потрібно зазначити, що перший розділ є досить об'ємним. У ньому встановлено, що вивчення історичних фактів красномовства з погляду досягнення розвивальних цілей освіти є базою сучасного комплексного дослідження педагогічної риторики фахівця. На основі осмислення історичного досвіду красномовства визначено пріоритетні принципи педагогічної риторики, з-поміж них такі: розвиток думки суб'єктів навчання в їхньому мовленні, гармонійне спілкування вчителя й учнів, домінування діалогічного мовлення над монологічним у педагогічному дискурсі, навчальний евристичний діалог як умова пошуку й пізнання істини в ситуаціях навчальної взаємодії, духовно-інтелектуальне вдосконалення учнів засобами педагогічного красномовства. У монографії послідовно доведено, що в основі принципів вітчизняної педагогічної риторики лежать розвинуті на ґрунті власної культури й освіти положення античної риторики, християнсько-візантійські впливи, гуманістичні ідеї європейської освіти та усвідомлення важливості рідномовної освіти, переконання в необхідності вдосконалення професійно-педагогічного мовлення на засадах народної педагогіки, етнокультури.

У другому розділі монографії «Теоретичні засади педагогічної риторики» розкрито стратегії мовленнєвої діяльності, визначено та проаналізовано ознаки риторичного діалогу з погляду навчально-виховного процесу. Розглянуто стилі і жанри красномовства, продемонстровано тактики мовленнєвого впливу В. Сухомлинського, представлено класифікації тактик, наведено модель формування риторичної компетентності студентів-філологів. Доведено, що сфера педагогічного спілкування та специфіка професійної діяльності визначають сукупність мовленнєвих жанрів, які обслуговують професійні потреби, дають змогу реалізувати навчально-виховні завдання з урахуванням особливостей діяльності вчителя. Цінним є те, що в розділі окреслено найбільш уживані в мовленнєвій практиці вчителів

риторичні засоби, визначено їх функції, на основі чого в монографії укладено відповідні таблиці. Показовою є запропонована авторами власна інтерпретація понять мовленнєвих стратегій і тактик, які мають силу педагогічного впливу. Обґрунтовано введення риторики як навчальної дисципліни, в систему професійно-мовленнєвої підготовки майбутніх учителів.

З погляду вчителя-практика викликає інтерес аналіз особливостей діалогового педагогічного спілкування на прикладі конкретних діалогів учителя-словесника з учнями. Схвальним є те, що в монографії особливу увагу приділено характеристиці риторичного діалогу, оскільки він виводить навчання на рівень пошуку істини, формує в учнів духовний світогляд, мовно-естетичний смак, уміння володіти переконливими тактиками мовленнєвої взаємодії.

У третьому розділі – «Підготовка риторично вихованого вчителя-словесника в педагогічному ВНЗ» – висвітлено окремі питання підготовки риторично вихованого вчителя-словесника в педагогічному виші. У підрозділах третього розділу дослідницька увага зосереджена на трьох важливих проблемах: формуванні риторичної культури майбутнього вчителя-словесника, розвитку у студентів-філологів умінь образного мовлення шляхом наслідування риторичних текстів, ролі виразного читання текстів у системі роботи з розвитку риторичної майстерності майбутніх учителів-словесників. Розділ цікавий тим, що містить матеріали, які допомагають вчителю-словеснику, викладачу вищого навчального закладу формувати в учнів етнокультурний досвід, розвивати в студентів-філологів уміння образного мовлення шляхом наслідування риторичних текстів. У монографії підкреслено, що в розв'язанні завдання формування риторичної компетентності майбутнього вчителя-словесника потрібно використовувати різні підходи до організації навчання, зокрема комунікативно-ситуативний,

власне риторичний, когнітивно-герменевтичний, системно-синергетичний, частково-пошуковий, дослідницький, креативний.

Рецензована робота має не лише теоретичне, а й практичне значення. Схвально, що розглянуті в ній ідеї було втілено в процес професійної підготовки українських філологів у Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

«Висновки» послідовно й логічно узагальнюють результати наукового пошуку колективу авторів. Сама монографія відповідає всім вимогам до такого жанру наукових досліджень.

Загалом робота буде корисною вчителям-словесникам, студентам філологічного факультету, науковцям та тим, хто постійно працює над самовдосконаленням риторичної майстерності.

Пропонуємо авторам рецензованої монографії в подальшому приділити більшу увагу методичним рекомендаціям щодо вдосконалення риторичної культури вчителя-словесника.

Висловлюємо вдячність авторам монографії за змістовну працю з питань педагогічної риторики. Маємо надію, що вчителі, які ознайомляться з результатами наукового пошуку, висвітленими в рецензованій монографії, приділятимуть більшу увагу риторизації навчального процесу в освітніх закладах різних типів.